

II. Om Fyhns Stift og Stiftamtmandskab.

Det hele Fyhns Stift (for saavidt man betragter det in Eccle siaticis eller Jurisdiktionen i det Geistlige) staaer under een Biskop, som er Superintendent og Biskop over Fyhns Stift. Under Fyhns Bispedom henhører den Øe Fyhn, den Øe Langeland, den Øe Lolland, og den Øe Falster; ligeledes den Øe Als, og den Øe Ærøe, endskiønt disse tvende sidste anmeldte Øer in Civilibus sortere under Fyrstendømmet Slesvig og den Gottorpske Ober-Hofret. Men da man i denne chorographiske Beskrivelse følger de verdslige Afdelinger, saa maae man i Forveien merke, at det hele Fyhns Stift er afdeelt i to Stiftamtmandskaber; af hvilke det ene Stiftamtmandskab, som forestaaes af en Stiftsbefalingsmand eller Stiftamtmand indbefatter ikkun den største Øe, Fyhn selv, som giver Stiften sit Navn, og tillige den Øe Langeland; men det andet Stiftamtmandskab, som ligeledes forestaaes af en Stiftsbefalingsmand, indbefatter den Øe Lolland og den Øe Falster.

Det første Stiftamtmandskab over Fyhn og Langeland indbefatter sex Amter, som ere: 1) Odense-, Dalum- og St. Knuds-Amt; 2) Rugaards-Amt; 3) Assens-Amt; 4) Hindsgavls-Amt; 5) Nyeborg-Amt; og 6) Tranekiær-Amt. Dernæst tre Lehngrevskaber, som ere: 1) Vedelsborg; 2) Gyldensteen; 3) Tranekiær paa Langeland. Og fire Baronier, nemlig: 1) Holkenhavn; 2) Brahetrolleborg; 3) Einsidelsborg; og 4) Skeelsborg.

Det andet Stiftamtmandskab over den Øe Lolland og den Øe Falster indbefatter tre Amter, nemlig: 1) Haldstedkloster-Amt; 2) Aalholms og Marieboekloster-Amt, hvilke ligge i Lolland; 3) Nyekiøbings-Amt paa Falster med underliggende Øer. Dernæst tre Lehngrevskaber, nemlig: 1) Knuthenborg; 2) Kristianssæde; og 3) Kristiansholm, hvilke ligge i Aalholms-Amt. Saa og tre Baronier, nemlig: 1) Kristiansdahl; 2) Juellinge; og 3) Vintersborg, hvilke ligge i Halsted-Amt.

Om Fyhn.

Den Øe Fyhn ligger imellem det store og lille Belt i Latitudine Globi fra den 55. Grads 5 1/2 til samme Grads 43. Minute; men i Longitudine fra den 25. Grads 32. til den 47. Minute. Landets Længde beregnes fra Knudshoved, som ligger østen for Nyeborg, indtil Hindsgavl, som ligger vesten for Middelfart, at værre 11 1/4 Miil; men Bredden af Landet i Sønder og Nord, tagen fra yderst i Lindskov-Sogn indtil yderst paa Hindsholm, 9 Mile; eller kortere, fra Nyeborg til Assens er landet 9 Mile bredt, og fra Svendborg til Bogense er det 10 Mile langt. Navnet Fyhn skal efter Nogles Meening betyde saa meget som et fiint Land; thi det Ord fiin bruge Indbyggerne gemeenlig altid til at betegne det, som er skjønt og got. Den hele Øe er ogsaa virkelig overalt frugtbar og behagelig, hvorudover og de fornemste adelige Familier i Danmark fra Arilds Tid af have bosat sig i Fyhn, saa at man ikke lettelig i noget andet Land af lige Størrelse skal finde saa mange adelige Sæder eller Herregaarde som her. Andre derimod vil med bedre Føie paastaae, at det Ord Fyhn kommer af det gamle gothiske Ord Fion, hvilket betyder en Adskillelse; saa at Fyhn skulle betyde et adskilt Land, fordi det er adskilt fra Jylland ved Middelfart-Sund, og fra Siælland ved Beltet *). Den fyhnske Grund eller Jordbund er allevegne frugtbar, og frembringer saadan velsignet Mængde af Kornvahre, at foruden det som Indbyggerne selv behøve, kan derfra aarlig udføres over 100000 Tønder Rug, Byg, Malt, Erter og Havre til Norge og andre lande. I Særdeleshed voxer der en overmaade stor Mængde Boghvede i Landet, hvilken Sæd Indbyggerne legge meget Vind paa at avle, og deraf male Boghvedegryn at sælge. Ligeledes legge de stor Flid paa Bieavlingen, og deraf kommer den store Forraad af den ypperlige fyhnske Miød, som tillige med Vox udføres til adskillige Stæder, endog Udenlands, viidt og bredt omkring. De fyhnske Æbler ere og meget bekiendte for deres gode Smags Skyld, og af dem udskibes ogsaa mange Skibsladninger til andre Stæder. Man finder og overalt i Fyhn alle Slags Haugeurter og Gevexter, samt en anseelig stor Forraad af Humle, som ligeledes med Begiærlighed opkøbes og bortføres til andre Stæder.

*) Vid. Steph Joh. Stephanium in Annotat. Ad Saxon Grammae. pag. 18. 19.

Paa mange Steder groe i Mængde de danske sorte Kirsebær, eller saa kaldte Bønder-Kirsebær, i saa stor en Overflødighed, at de tørres og udføres for at sælges. Indvaanerne ere i Almindelighed gode Huusholdere, og til Plantning og Hegning er den fyhnske Bonde vel skikket, hvorudover landsbyerne i Fyhn have langt bedre Anseelse end i Siælland, og i Markene finder man store Steengiærder til Indhegning end andensteds. Den nordlige og østlige Side af Fyhns Land, hvoraf den største Deel kaldes Sletten, har paa begge Sider, nemlig ved Middelfart, og end mere i Kiertemind- og Nyeborg-Egn, den frugtbareste Jord. Paa Landets vestlige Kant sees en en lang og smal Sand-Revle, som løber igiennem Tybring- og Skierbek-Lykker, samt videre igiennem Ørsløv-Sogn, hvor der falder lette og sandige Marker. Det hele land er vel næsten overalt jevnt; dog findes paa landets søndre og vestre Kant, saasom i Svendborg- Faaborg- og Assens-Egn nogle bieragtige Marke, allermeest i Nyeborg-Amt, Hvilket i sin langagtige Strækning fra Østen mod Vesten gennemskiæres af mangfoldige Banker eller smaa Bierge, som paa nogle Mile fortsættes i en vedvarende Kiæde. Denne ophøiede landryg af Bierge eller fyhnske Alper ligger næsten allevegne ikkun en Miil fra Fyhns søndre Strandkant, og strækker sig igiennem Hvidkilde- og Skioldemose-Lykke, Ollerup-, Steenstrup-, Hundstrup- og Krarup-Sogne, forbi Brahe-Trolleborg og henimod Faaborg. Det høieste af disse Bierge, eller saa kaldte fyhnske Alper, er Siebjerg ved Søebye i Salling-Herred, Jordløse-Sogn. Samme Bierg skal være 200 Alne høit; og kan man øverst paa Toppen deraf tælle i klart Veir 33 Kirker og 11 Herregaarde. Der findes vel en Deel Skove i landet; men for at spare paa dem, bruges paa de fleste Steder, saavel i Kiøbstæderne som paa Landet, Tørv til Brændsel: dog bliver undertiden nogle ladninger Brændved fra Fyhn oversendte til Kiøbenhavn at sælges. De beste Skove i Fyhn falde i en Deel af de nys ommeldte Banker og bieragtige Egne, særdeles i Nyeborg-Amt ved Ægeskov, Hvidkilde, Loigtved, Hellerup, Mullerup, Skioldemose, Flindtholm, Arreskov, og under Baroniet Brahe-Trolleborg. Af ferske Søer i Fyhn ere de bekiendteste disse, nemlig: Julbye-Søe, Søerup-Søe, Søebye-Søe, Arreskov-Søe, Flemmings-Søe og Hvidkilde-Søe.

Af de mange Aaer, som giennemskiære allevegne Fyhns lystige Egne, og give de fleste Byer deres Vand, er dog ingen Aae saa stor, at den kan bære en Baad, førend, ved sit Udfald i Havet, hvor Sandgrunden saaledes forhøies, at de som have nogen Ørretfangst, særdeles paa Landets søndre Kant, kan knap bruge deres Baade. De største og fiskerigeste Aaer ere Vinding-Aae, Stokkebeks-Aae og Kongshøy-Aae; men dog af dem alle er Odense-Aae den allerstørste, som kan bære maadelige Baade til og fra Stige-Strand; dernæst driver den 11 Vandmøller; og 12 lange af nogle og tredive Alnes Længde, og tillige kostbare, Broer af Træ ere gjorde over samme Aae. Paa Udkanterne af Fyhns Land findes adskillige Fiorde og Havbugter, saasom: a) Mod Østen Nyeborg-Fiord, som lige over for Sproe eller Sprogøe bedækkes af Forbjerget Knudshoved, og bøier sig fra Sonden mod Norden forbi Holkenhavn indtil Nyeborg, hvor Fiorden henimod Byen taber sin Dybhed; men et Kanonskud længere ud tager mod alle Slags dybstikkende Skibe. Dernæst b) paa samme Østerkant, længere mod Norden, Kiertemind-Fiord, som strækker sig lige ind i Vester, forbi Byen Kiertemind, hvor Fiorden er saa smal, at man paa en temmelig lang Broe kører over den. Siden udbreder samme Fiord sig paa nye i en halv Miils Strækning, og gaar til Ulriksholm. Men den største er c) Odense-Fiord, som paa Fyhns nordre Side, nemlig norden for den Peninsel Hindsholm, løber ind fra Havet, og holder i sin længde fra Hindsholms yderste Ende henved halvfjerde Mile indtil Skibhusene eller den Landsbye Seden, hvor Kiøbmændene i Odense hente deres Vahre til Vogns, og en Deel Skippere have deres Huse. Noget længere udad ved Klintebierg er og en Ladeplads, samt et Vinterleie for Skibene. De, som beseile denne Odense-Fiord, maae være forsynede Ombord med forsigtige Lotser, formedelst de mange Sandgrunde, igiennem hvilke løber en smal, men dog temmelig dyb Rænde af 3 til 4 Favne Vand. Ved Messund knibes denne Fiord tilsammen i et snævert Indløb; men strax derefter udvider sig til halvanden Miils Brede, og er da opfyldt med en Deel smaa Øer og Holme. Middelfart-Bugt dannes af Middelfart-Sund, som skiller Fyhn fra Nørre-Jylland, og er bekiendt af Reisendes Overfart fra Byen Middelfart over til Snoghøy i Koldinghuus-Amt; men samme

Bugt har dog ingen god Havn, formedelst den strænge Strøm fra det lille Belt. ligeledes har Stribsbugt ei heller nogen god Havn. Assens-Fiord indsluttes ved Hellenæs, og strækker sig indtil Steensgaard. Faaborg-Bugt er breed, og indsluttes ved de to Øer Avernak og Lyø. Paa Fyhns søndre Side findes ingen Fiorde eller indløbende Havbugter; men dog er den beste Havn ved Svendborg, hvor de lige over for liggende Øer, nemlig Taasing og Thorø, gjøre et smalt Sund og sikkert Vinterleie.

Af Vildt falder i Fyhn ligesom andensteds Hiorte, Raadyr etc. dog ikke saa mange i de aabne Skove og Marke, uden allene paa Taasing, fordi Skytterne paa Herregaardene, som ligge hinanden saa nær, skyde dem strax; men i de ved Herregaardene indrettede Dyrehauger fredes Vildtet, saasom ved Glorup, Brahetrolleborg, Arreskov, Kastenberg, Nakkebølle, Ulriksholm, Grevinge, Mollerup etc. Af Agerhøns falder her en god Deel, og deraf indsendes til Kiøbenhavn; ligesaa Vildænder, Bekasiner og Kramsfugle. Ved Strandbredden falder Mængde af Vildgiæs, Brushaner og adskillige Trækfugle.

Af Saltvands-Fiske fanges under Fyhns Land Torsk, Sild, Aal, Makrel, Horngiver, Flyndre; især paa Østerkanten findes nogle fede Flyndre, som kaldes Kiertemind-Raadmænd. Ved Middelfart fanges Knagsild, tilligemed smaa Sild, som røges, og for deres lækre Smags Skyld sendes bort til andre Provintzer. Af Marsviin eller Delphiner fanges ved Baadejagt af et privilegeret Fisker-Kompagnie paa visse Aarets Tider en stor Mængde ved Landsbyen Gamborg i Middelfart-Sund. Ligeledes med Sælhunde anstilles Fiskejagt ved Baroniet Skeelsborg under den Peninsel Hindsholm.

Af Ferskvands-Fiske i staaende og løbende Vande fanges allevegne de sædvanlige ferske Fiske, saasom: Giedder, Aborrer, Karper, Karudser, Sudder, Aal, Brasen, Skaller etc.; ligeledes mange Foreller og Ørreder, hvor dertil ere indrettede Ørredgaarde ved Hesselager, Lundborghuse, Tisselholt og i Aabye-Sogn. Ved Herregaardene ere indrettede Ferskvands-Fiskerier. Især er i Fyhn visse Fiskearter, som formedelst deres Vand og Grund, hvor de fremfør andensteds

trives, roses formedelst deres Feedhed og ypperlige Smag, saasom Arreskovs-Karper og Aborrer, Søerups-Brasen, Langesøes-Aal, Skeelenborgs-Karudser, Egbye-Giedder, som fanges ved Egbye-Mølle, ikke langt fra Odense, og af Nogle kaldes Ebbegiedder.

Af Klædefabriker ere i Fyhn tvende, nemlig i Odense- Tugt- og Manufakturhuus, og paa Taasing, hvorom findes mere ved hvert af disse Steder. Men ellers af Dynevaar og Sengeklæder spindes af Bønderkoner, væves, syes og udsendes til at sælges en Mængde Vahre fra den Egn, Sletten kaldet, imellem Odense og Bogense, saa og fra Diernæs ved Faaborg. Ved Holkenhavn i Dyrehaugens Huse gøres et Slags fine og tætte Strømper, som den fineste Filt, hvilket Slags Strømper begiærlig, søges og opkøbes.

Fyhns Land indbefatter 5 Amter og 8 Kiøbstæder, 12 Herreder eller Provstier, og 188 Kirkesogne, saa og 109 Herregaarde; deriblant ere 2 Lehngrevskaber, nemlig: Vedelsborg, og Gyldensteen; saa og 4 Lehnbaronier, nemlig: Holkenhavn, Brahetrolleborg, Einsidelsborg, og Skeelsborg. Amterne ere disse, nemlig: 1) Odense-Amt; 2) Rugaards-Amt; 3) Assens-Amt; 4) Hindsgauls-Amt; og 5) Nyeborg-Amt. Kiøbstæderne ere: 1) Odense; 2) Nyeborg; 3) Kierteminde; 4) Faaborg; 5) Svendborg; 6) Bogense; 7) Middelfart; og 8) Assens.

Vi merke nu hvert Amt i Særdeleshed.

Kilde: Nicolay Jonge,

Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.

Kjøbenhavn 1777

Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggieststrædet No. 150